

Crkveno-glazbena djelatnost Stanislava Prepreka u petrovaradinskoj župi sv. Roka

Đuro Rajković, Petrovaradin

Prošlo je tri godine od smrti našeg skladatelja Stanislava Prepreka, svestrano-umjetničke osobe i velikog glazbenog radnika. Kao njegov prijatelj, glazbeni promicatelj i suradnik, i privremeni čuvar njegove ostavštine, zahvaljujem časopisu »Sv. Cecilija« na spremnosti objavljivanja još nekih nepoznatih priloga iz njegove bogate crkveno-glazbene djelatnosti.

S radošću pišem o Preprekovu crkveno-glazbenom radu u Petrovaradinu, nepoznatom našoj javnosti, uz priloge njegovih rukopisa. Ovaj rad, mjesnog značaja, manji je po obimu i važnosti od ranije objavljenog. No, on će svakako dopuniti Preprekov doprinos na tom području.

Sretna je okolnost što se Preprek bavio i pisanjem pa je bilježio i opisivao mnoge zanimljive i neobične događaje svoga vremena. Tako je u pismenom obliku ostavio vjerodostojno svjedočanstvo, i o sebi, i svoje radu, koje bez sumnje stoji iznad svake usmene predaje. U slučaju Stanislava Prepreka: skladatelja, orguljaša, nenadmašnog improvizatora na orguljama i klaviru, dirigenta, melografa, pjesnika, prevodioca, pisca i povjesničara, od velikog je značaja njegov spisateljski rad, jer je njegovo mnogostrano djelovanje ponekad bilo uzrokom nesporazuma i sukoba između njega i sredine u kojoj je živio. Većinu ovih nesuglasica možemo razjasniti zahvaljujući, u prvom redu, njegovim rukopisima.

Petrovaradin, vrlo stari grad, koji je 1970. navršio 2.000 godina svoga postojanja imao je u svojoj novijoj kršćanskoj povijesti tri izrazito glazbene osobe: župnika i opata Iliju Okrugića, poznatog književnika i pjesnika, Franju Štefanovića, učitelja i tvorca dječje opere te Stanislava Prepreka, učitelja i kongenijalnog skladatelja. Sva trojica su Srijemci. Budući da su bili i crkveni skladatelji, i dali golem doprinos našoj crkvenoj glazbi, trebalo bi o svakome od njih nešto reći. To ću rado učiniti drugom prigodom.

Da bismo bolje razumjeli crkveno-glazbenu djelatnost S. Prepreka u Petrovaradinu, kao našeg istaknutog cecilijanca-praktičara, potrebno je ukratko nešto kazati o ovom mjestu i njegovim žiteljima. Petrovaradin sačinjavaju tri teritorije: Grad (pod tvrđavom) s matičnom mjesnom crkvom sv. Jurja mučenika, (I. kotar), Stari Majur (Ljudevitov dol) s crkvom Uzvišenja sv. Križa, (II. kotar) i Novi Majur (Rokov dol) s crkvom sv. Roka, (III. kotar). Između dva rata župi sv. Roka pripadala je i Tekijska crkva Gospe Snježne (poznato proštenište) i crkva u Bukovcu (selo pored Petrovaradina) srušena u prošlom ratu.

Stanovnici Petrovaradina bili su u 19. stoljeću vinogradari, kasnije vinogradari-ratari, a između dva rata bilo je i zanatlija, radnika i službenika. Žene su većinom bile domaćice. Petrovaradin je tada imao preko 20 raznih društava. Najznačajnija su bila slijedeća: Pjevačko društvo »Nevena«, Dobrovoljno vatrogasno društvo, Streljačko društvo, Ribolovno društvo, nadaleko čuveno Karnevalsko društvo, itd.

Po nagovoru mnogih prosvjetnih radnika i intelektualaca Preprek se ozbiljno pripremao za pisanje velikog romana o Petrovaradinu u dva dijela poput Rajmonovih »Seljaka«. Na žalost, ovu lijepu zamisao nije nikada ostvario.

Petrovaradinci, nekadašnji stanovnici Vojne graničnice ili Krajine živjeli su osobitim životom i navikama, duboko ukorijenjeni u svojoj tradiciji. U takvu sredinu došao je mladi učitelj i skladatelj Stanislav Preprek 1926. iz srijemskog sela Maradika. Po dolasku u Petrovaradin započeo je s pisanjem izvještaja o stanju crkvene glazbe u ovom mjestu. Evo tog kratkog izvještaja iz njegova rukopisa, koji i danas može korisno poslužiti mnogim crkvenim glazbenicima.

O stanju crkvene glazbe u Petrovaradinu 1926.

Grad, I. kotar. Poslije odlaska fra Rafaela Grškovića orguljašku dužnost vrši sedamnaestogodišnja djevojka Dragica Nađ, koja je dobro svirala klavir. Pjesme svira po notama korektno, samo je izbor pjesama vrlo eklektičan. Tako npr. na Tijelovo je pjevao: »Sa nebesa«, »Hvali Sion«, »Za tobom mi vene duša« (!), »Isuse, ja te ljubim« (!), »Bože velji« (!); dakle, sasvim bez direktive, što je i sasvim razumljivo. Pjevaju dvije, tri pjevačice, a često i samo jedna.

Stari Majur, II. kotar. Ovdje je orguljašica osamnaestogodišnja djevojka Štefanija Panian. No, orguljanje je ovdje uistinu zanimljivo! Jedan pedalni ton (obično toniku) drži kroz cijelu pjesmu, bez obzira na akorde i eventualne modulacije, dok u manualu svira obično samo desnom rukom 2 glasa. Nekoliko pjevačica pjeva dvoglasno. Izbor pjesama je, također i ovdje, šarolik. Pjevaju npr.: »Pred Božanstvom«, »Marijo, Majko ljubljena« (Kolb), itd. U tim pjesmama vrlo je neugodna kontradikcija između toničkog »orgelpunkta« i raznih harmonija. Svi odgovori (zajedno s onima pred Prefacijom i Deo gratias) odgovaraju se »tono recto«. To poprma dojam površnosti i slabog znanja.

Novi Majur, III. kotar. Budući da je učitelj Ivan Hegedić umirovljen i odselio (službovao je u Petrovaradinu 26 godina kao učitelj i orguljaš), a novi učitelj Adam Jemrić ne umije svirati na orguljama, to se Mise i Večernje obavljaju bez sviranja, što na narod djeluje vrlo neugodno, jer se ovdje tako nešto još nije do sada desilo.

Uz treću župu je zavjetna crkva Gospe Snježne (Tekije) gdje su velika proštenja 26. VII. na sv. Anu i 5. VIII. na Snježnu Gospu. Hodočasnici dolaze iz cijeloga Srijema i Bačke pa se znade na okupu naći do 10.000 ljudi. Proštenje 5. VIII. je kudikamo veće od onog na sv. Anu. Pjevanih Misa bilo je ove godine 5, i 2 Večernje. Prve dvije Mise sam svirao ja, druge dvije novosadski orguljaš g. Jakob Leh, a misu u 10 sati i večernje moj otac. Na trećoj, njemačkoj misi njemačke crkvene pjesme svirala je, dosta dobrobrumska glazba uz pratnju orgulja. Te su pjesme sušta jednostavnost, a harmonizacija se sastoji od dva, tri akorda. Na misi u 10 sati i na obadvije večernje pjevala je »cijela crkva«. To su bili domaći Petrovaradinci čije je pjevanje pravi specijalitet, i zato ga je preuzeo moj otac Matija, rođeni Petrovaradinac i bivši orguljaš. Pjevanje (tekstovi su iz Vinca) se uglavnom oslanjalo na Jaičeve Napive. O njemu bi vrijedilo opširnije pisati kao i o cijelom tom koncer-

vativnom mentalitetu. Kao zid uzdizala se njihova crkvena muzika, odgojena generacijama i tu bi svaka reforma bila nemoćna. Dala bi se provesti ili skrajnjim brutalnim radikalizmom, ili proturanjem jedne nove pjesme svake godine (što bi bio sasvim neznan napredak).

*Povijest pjevanja
u petrovaradinskoj župi sv. Roka*

1. kolovoza 1928.

Premješten sam ovdje u prosincu 1926. Crkveno pjevanje u ovoj župi bilo mi je poznato otprije. U dugom nizu godina — preko 70 — bez prekida je bilo jednako pjevano i svirano. Temelj tomu pjevanju bili su Jaićevi *Napivi* (1850). U samim *Napivima* (većinom njemačke i mađarske pjesme) ima mnogo pogrešno prepisanih napjeva, a tijekom toga dugog vremena, nešto krivicom pjevača, a nešto i orguljaša, iskrivljeni su ti napjevi još više. Pamtim ih takove od malena, a zatekao sam ih i sada u toj posljednjoj fazi. Ima dosta starijih ljudi i žena, koji znaju ispravnije pjevati. No, budući da glavnu riječ imaju Martin Dojkić, tenorista i Jakob Hajdinović, basista, koji stojeći uz orgulje pjevaju (i to vrlo visoko), to narodu nije drugo preostalo, nego da »sekundira«, ponajviše troglasno. Pjeva se ponajviše polagano i gromko, a pokušam li kadgod pjevati koju pjesmu u primjernoj položini (kad nema službenih pjevača), »sekundantima« porastu krila i napjev koji ja pjevam i eventualno još koja žena ili djevojka, oni nadviču. Ako želim da napjev dominira, bolje reći da se čuje, moram i sam pjevati nešto više i to svom snagom. Tiho pjevanje je kad pjevači na koru koji stih sami pjevaju uz tihi registar. Nadalje, pjesme imaju svaka svoje određeno mjesto kada se pjeva, koliko kitica, itd. Sve to što sam nabrojio (a ima još mnogo toga), sačinjava neki posebni crkvenoglazbeni ritual ove župe. Župljani, navlastito stariji, tvrdo su uvjereni, ne samo da se to ne smije i ne može mijenjati, nego da niti nema ništa što bi te pjesme moglo nadomjestiti. Zato je razumljivo da je svaka reforma skoro nemoguća, pa se i najsitnija promjena nečega (recimo: na bolje, u njihovu jeziku: na gore) komentira. Osim nabrojenoga ritual sviranja ne bi bio potpun ako ne spomenem još neka pravila: »navod« tj. par nota pred sam početak pjesme (toga ima u Jaićevim *Napivima* više nego pjesama), odgovaranje ff u kvarti, pratnja Prefacije nedjeljom ad libitum, a na veće blagdane neizostavno, pratnja svečanog »Ite missa est« na kraju pjesme, ili uopće, kad će orgulje stati »ff« (na veće blagdane pristupa još mikstura), pjevanje bez orgulja zovu »na suho« i smatraju za tešku stvar.

Došavši u takve prilike, razmišljao sam što bih trebao učiniti? Kako da im se prilagodim? Iz ekstremnog Cecilijanca postao sam tipični petrovaradinski tradicionalni orguljaš. Bez ikakvog pregovaranja odbio sam sviranje »navoda«. Pregovarajući radi kvartnog odgovaranja, a za uvođenje koralnog, morao sam kapitulirati. Drugo je, razumije se, sve ostalo nepromijenjeno. Napjeve svih pjesama (oko 150) sam sam zabilježio, a pjevala su ih ona dva crkvena (službena) pjevača. Nema niti starijih niti novijih pjesama koje bi se pjevale sasvim pravilno: u svakoj je ponešto promijenjeno, a neke se jedva mogu prepoznati.

»Novije« su pjesme npr.: »Lijepa si, lijepa«, »Za tobom mi vene duša«, »Do nebesa« i još neke. Ritam je uopće vrlo loš. Neke pjesme često pjevaju raznim ritmima. Za neke pjesme još ni danas nisam naštu da li ih pjevaju u 3/4 ili C mjeri.

Tako sam plivao sa strujom 2 mjeseca. Onda sam zamolio župnika Stjepana Pacovskog neka objavi da kanim sastaviti mješoviti zbor. I protiv očekivanja javilo se 40 pjevača. Počeli smo s nekoliko marijanskih pjesama iz HCP. Zbor se ubrzo prorijedio, tako da ih je ukupno ostalo oko 24. Jedne nedjelje otpjevali smo 2 pjesme. Na Blagovijest smo pjevali cijelu misu sastavljenu od 5 marijanskih pjesama: »Djevice nevina«, »O Marijo mila«, »Djevi Marijo« (Kostanjevac), »Slatka Marijo« (Kolb), »Marijo, Majko ljubljena« (Kolb, preradio sam je za mj. zb.) i »Uzmite, jedite« (Canjuga). Za Uskrs smo pjevali Lamentacije i to u srijedu i četvrtak, ja sâm (pjevačice i pjevači zaposleni poljskim i tvorničkim radom), a u petak sa zborom. Prvu i drugu lekciju solo, a molitvu Jeremije proroka zbor, »Smiluj se« (nepoznati autor), »Krist bijaše poslušan« (Preprek), drugo jednoglasno. Na Uskrs 2 pjesme: »Uskrsnu Isus doista« i »Uskrsnu Isus danas nam«.

Zatim smo uvježbali Foersterovu »Missa in hon. st. Caeciliae« i pjevali je na Trojstvo u Sr. Karlovcima, u našoj župnoj crkvi na Tijelovo i na proslavi 1100 god. sv. Ćirila, u tekijskoj crkvi (prošteniške kraj Petrovaradina), 3. VII. 1927. na proslavi 30 god. smrti Ilije Okrugića, iste godine na Mladoj misi našeg sugrađanina vlč. g. Josipa Pavlovića, 5. VIII. na dan Snježne Gospe, 14. VIII. u Beočinu na proslavi 40 god. hrvatske čitaonice.

Prije mise pjevali smo obično »Dodi, dodi, Sveti Duše« (Premrl), a pod misom još neke zvorske kao: »Uzmite, jedite« (Canjuga), »Pun vjere stoj«, Premrl: »Zdravo, naša Kraljice« (solo sopran, zbor i orgulje), Tačlik: »Vi krasne zvijezde« (sv. Ćirilu i Metodu), a na večernjama i misama sa Svetotajstvom »O tolika«. Početkom crkvene godine odlučio sam da vježbamo naše stare hrvatske crkvene pjesme, pjevajući ih svake druge nedjelje, neke jednoglasno, neke četverglasno. Tako za Advent: »Zlatnih krila«, »Ptičice lijepo pjevaju«, »O rumena zoro«, »Veseli se, o Nazarete«, »Evo ide čas«, »O Marijo, prejasna«, »Zdravo Djevice«. Za Božić: »Kirie eleison«, »U to vrijeme godišta«, »O pastiri, vjerni čuvari«, »Sklopi blage oči«, »Narodi nam se«, »S nebesa anđel sišao«, »Djetešce ti moje drago«, »Rodio se Bog i čovjek«, »Le spi« (Premrl), »Slava Bogu« (»Angelus pastoribus«).

Te pjesme nisu bile lijepo primljene. Adventne nisu nikom ugodile, a božićnima su se smijali. Neuspjeh dolazi i odatle što i najpoznatiji faktor u toj stvari, župnik, nije htio da me moralno pomogne izgovarajući se da te pjesme ne poznaje.

Naučene su korizmene pjesme: »Narode moj Židovski«, »Sretnih li vas«, »O Isuse, ja spoznajem«, »Dobri Kriste«, »Isuse mili« (dalmatinska), »Svaka duša«, »O Isuse izranjeni« (Lučić), »Stala Majka«, »Ja se kajem«. Ponovili smo Lamentacije i dodali »Puče moj« (nepoznati autor), a od uskrsnih pjesama (uračunavši i lani naučene) »Uskrsnu Isus doista«, »Uskrsnu Isus danas nam«, »Pjevaj hvale Magdaleno«, »Isus je uskrsnuo«, »O nastran gorke suze«, »Kraljica neba« (Tačlik).

Za Svijećnicu smo naučili »Svjetlost na objavljene naroda« (falso bordoni).

Na sve blagdane i nedjelje kad je pjevao zbor, pjevao sam također i Proprije (Griesbacher: Repertorium chorale I. II. III.), a za Tijelovo, Proprije sam uvježbao zbor (Griesbacher).

Osim toga pjevali smo mnogo pjesama, što iz »Novakovog pjesmarice« što iz Kantuala. Time smo održali vezu s narodom barem idejno, jer praktički je to nemoguće, budući da smo te pjesme pjevali pravilno, i melodijski, i ritmički, tako da narod nije mo-

gao pjevati s nama. Da ugodimo narodu naučili smo misne pjesme: »Bože, evo dolazimo« i »Sa nebesa« (ozbiljnije melodije iz jedne stare crkvene pjesmarice) pa Schubertovu »Ah, kamo da s utječem« (svih 9 dijelova). Te pjesme, kao i druge, koje smo pjevali jednoglasno, izvodili smo izmjenično: muški glasovi, ženski glasovi, svi.

U zadnje vrijeme učili smo A. Chlodowski: »Missa in hon. st. Stanislai Kostkae«, Hladnik: »U slavu sv. Srca«, Zeleznik: »Zdravo Marijo«, »Svi zbori zapjevajte«, K. Adamić: »O Majčice«, K. Kolb: »Majko Božja čudotvorna«, no, nismo ih pjevali, jer sam zbor raspustio budući da su neki pjevači otišli u vojsku (ostali smo bez basova), a i dva crkvena pjevača, voditelji pučkog crkvenog pjevanja, do kojih narod mnogo drži, stavili su ultimatum: ili vi (zbor i ja) ili mi (narod)!

No, time još nije završeno. Budući da djeca pjevaju večernje u svibnju i u tijelovskoj osmini, to sam djecu naučio marijanske i Svetotajstvene pjesme iz Hrvatske crkvene pjesmarice.

Lani je narod malo prigovarao, a ove godine već im se više sviđa. Nastavit ću dalje s njima i redom vježbati pjesme koje se pjevaju kroz Crkvenu godinu i tako ih odgojiti u tom duhu. A kada nam majstor Holub iz Sl. Požege obnovi orgulje (sadašnje su stare i jedva upotrebljive; ugovor s g. Holubom je gotov: pneumatizacija, novi igraonik, itd.) nadam se da ću ponovno sastaviti crkveni zbor. Tako će na jednoj strani odrasli pjevati zborne skladbe, a kad budu pjevali jednoglasno, moći će te pjesme pjevati školska djeca, a s njima i žene i djevojke, koje marljivo polaze svibanjske i tijelovske večernje. Mislim da je taj program dobar.

JEKA S HERCEGOVAČKOG KRŠA

Iz Trebižata

Zdenka Miletić

Sa čapljinskog crkvenog tornja mekano se zrakom steru sveti zvuci, što najavljuju večernju. Sunce je počelo zapretati svoj žar. Pomalo lahoru. Pješice krenuh iz Čapljine prema Ljubuškom. Pod nogama lijepa cesta, a preda mnom jedan cilj: stići u Trebižat do devetnaest sati. Kraj je proljeća pa je sve puno mirisa i svježeg zelenila. Već nakon tri kilometra kuće Trebižata negdje se penju uz brijeg dok se druge spuštaju prema Trebižatskom polju kuda krivuda istoimena rijeka. I rijeka i njena okolica mijenjaju svoj izgled ovisno o godišnjem dobu.

Prema ljetopisu popa Dukljanina župa Luka je bila naseljena područje od Opuzena do Čapljine i Ljubuškog već u XII st. Trgovci iz Dubrovnika tokom cijelog srednjeg vijeka putovali su dolinom Neretve u unutrašnjost Bosne i Hercegovine, dakle preko Luke. U XIV st. župa Luka je priključena Bosni za bana Stjepana II Kotromanića. U XV st. bosanski ban Stjepan II Kotromanić saziadao je grad Novi nad Čapljinom, kojeg su čuvali knezovi Radivojevići kao i cijelu župu Luku koju su branili od nadiranja Venecijanaca. U doba vladavine Hercega Stjepana Kosače župa Luka, što će reći i Trebižat u njoj, bila je poprište okršaja s Dubrovnikom zbog ekonomskih razloga. 1471. god. je Počitelj s okolicom pao u turske ruke, a do kraja XV st. zauzeli su Turci i donji tok Neretve.

Trebižat se do Ali-paše Rizvanbegovića ne spominje kao naseljeno mjesto. Ali-paša je 1845. g. isušio Trebižatsko polje, gdje je s dva kanala uz rijeku Trebižat močvarno polje pretvorio u rodno zemljište. Iskrčivši močvaru gajila se riža, sirak i kukuruz. Na brijegu vidi se kula Ali-paše koju je sagradio 1832. g. Ona je zadnja gradnja od utvrda

u Hercegovini. Opasana je zidom, a na sredini svakog zida je bila jedna manja kula na kat. Danas su prizemlje i prvi kat pretvoreni u kuću za stanovanje.

U crkvenim knjigama prvi zapis o Trebižatu datira iz 1846. g. kad su se seljaci iz Brotnja u većem broju doselili u Trebižat. Poslije doseljenja novih stanovnika prozvan je Novo selo, ali nikad to ime nije potisnulo ime Trebižat. U Trebižatu su ljudi od davnine privrženi zemlji. Ona im je hraniteljica, a ispunjava im život i brigama i radostima. Zato su u novije vrijeme usavršili sistem navodnjavanja kojemu je udario temelj Ali-paša Rizvanbegović. Blage zime omogućuju uzgoj ranog povrća koje dopijeva na tržnice širom zemlje.

Ovakav privredni uspon odrazio se u svakom pogledu na ovo selo. Ognjišta su zamijenili štednjaci, dovedena je struja i voda, asfaltiran put itd. Eto, to je danas Trebižat.

Stigoh pred društveni dom. Ušavši popeh se na prvi kat. Povirila sam na prva otvorena vrata. Tridesetak dječaka s kajdankama pred sobom slušaju teorijsku nastavu iz glazbe. Povukoh se tiho. Uskoro iziđe predavač i dirigent limene glazbe »Seljačka sloga«, Stjepan Vukmanović. Sjedomo pred društveni dom, ja uz čašu soka, on hercegovackog vina i u razgovoru zabilježih kratak pregled razvoja i rada duhačkog orkestra »Seljačka sloga«.

Trebižat kao selo nadomak Čapljine ne bi trebalo posebno spominjati, ali ima jedna vrijedna poruka koja već 60 godina zrači iz te male sredine. Jednostavno rečeno, to je kako je kratko nazivaju limena glazba i njena poruka o vrijednosti amaterizma, o efektima združivanja rada i kulture, motike i trube, kako dirigent reče.